

Kapitel 23. Danmarks Privatskoleforening 1891-2009

Af Christian Larsen, Ph.D., arkivar, Rigsarkivet

1. Indledning

”Vi have nu Realskole ved Realskole hele Landet over; de ere voksede op i frodig Mængde, særlig i den sidste halve Snes Aar.”¹ Således skrev Albert Dahl i det første nummer af *Den danske Realskole* i 1899. Bladet var det nye organ for Danmarks Realskoleforening, stiftet i 1891 som talerør for de mange realskoler, der voksede frem i disse år. I 1886 havde der været 71 skoler, ti år senere var antallet vokset til 138 skoler, og der opstod et behov i realskolekredse for at have et organ, der kunne være et samlingspunkt for de mange skoler og agere på deres vegne. Det skulle dog vise sig, at det kunne være vanskeligt at forene de mange interesser, som realskolerne og deres ansatte havde. I det følgende vil foreningsdannelsen på realskoleområdet fra 1880’erne til begyndelsen af 2000-årene blive fulgt fra begyndelsen i fællesforeningen Danmarks Realskoleforening over udviklingen af foreningen til paraplyorganisation for en række underforeninger frem til den nuværende Danmarks Privatskoleforening.² Hvad ønskede foreningen at opnå? Hvordan ville de opnå det? Og lykkedes det at opnå de mål, som man satte sig?

2. Begyndelsen

Der havde været tilløb til foreningsdannelse i løbet af 1880’erne. I 1882 mødtes nitten realskolebestyrere i Vejle for at drøfte ”forskjellige Realskolerne vedkommende Spørgsmaal, særlige de økonomiske”, og man rettede henvendelse til Kultusministeriet med en række ønsker: dels forhøjelse af tilskuddet til realskolerne og til de lave satser af skolepenge som en måde til at forbedre lærerlønningerne, dels oprettelse af en

---

1. DdR 1899 s. 1.

2. Hvor andet ikke er angivet, bygger det følgende på: Axel Noack: Danmarks Realskoleforening 1891-1941. Kbh. 1941 og Karl Hårbøl (red.): Danmarks Realskoleforening 75 år. Kolding 1966 s. 79-103 samt gennemgang af Den danske Realskole (DdR) 1899-1972, Tidens Skole (TS) 1973-98 og Nyt om Privatskolerne (NOP) 1999-2009.

pensionsfond for realskolelærere, som delvist skulle finansieres med statstilskud.³ Der ses ikke at være kommet noget ud af dette møde og af henvendelse til ministeriet. I 1888 dannedes *Almindelig Realskoleforening*, men det eneste, som foreningen kom til at gøre, var at indbyde til møde på Hotel Dagmar i København til fornyelse af foreningen i 1891.

Den 24. og 25. juli 1891 mødtes repræsentanter for 42 kommunale og private realskoler i København; hvem der tog initiativ til mødet, vides ikke. Man vedtog at oprette "Realskoleforeningen for Danmark" - eller som den få dage senere kom til at hedde, da foreningens sekretær bestilte et gummistempel til medlemskortene: *Danmarks Realskoleforening*. Der blev valgt en bestyrelse med skolebestyrer Christian Hansen fra Hjørring som formand, og forsamlingen vedtog også midlertidige love for foreningen. Formålet med foreningen var "at virke for Realskolens Tarv".

Baggrunden for foreningens oprettelse skal ses i sammenhæng med det stigende antal realskoler efter indførelsen af almindelig forberedelseseksamen i 1881, hvor en stor mængde nye skoler "voksende op i frodig Mængde" og således gjorde behovet for et forum for drøftelser af fælles forhold - internt såvel som eksternt i forhold til bevillingsmyndigheder, politikere og den almindelige offentlighed - så meget vigtigere. Ser man på de andre skoleformer, havde folkeskolens lærere allerede i 1874 dannet Danmarks Lærerforening (DLF), og i 1890 sluttede gymnasielærerne sig sammen i De lærde Skolers Lærerforening (fra 1916 Gymnasieskolernes Lærerforening, GL). Året efter kom Københavns Kommunelærerforening og Realskoleforeningen til verden, i 1892 Den danske Pigeskole og i 1895 Københavns Kommunelærerforening. Et led i uddannelsernes professionalisering og udvikling henimod at blive professionsuddannelser var bl.a. at danne professionsforeninger, som kunne håndhæve uddannelse og status, samt forsøg på at tiltage sig magt eller opnå indflydelse på sine særlige områder, ligesom forsøge at monopolisere de opgaver, som foreningen og dens medlemmer udførte.⁴ Den nye forening skulle altså håndhæve den eksamensform, som realskolen var, og gøre sin indflydelse gældende på de områder, som berørte realskolen.

I de første tredive år af foreningens levetid var det i stor udstrækning den private realskole, der tegnede foreningen, både hvad angik deres relative andel i medlemstal og

---

3. Medd. LS 1882-1883 s. 198-199.

foreningens arbejdsfelter. Foruden forskellige pædagogiske emner var de gennemgående temaer i foreningens virke de første årtier spørgsmålet om statstilskud og skolepengenes størrelse, lærerlønninger samt statslig støtte til pensionering, hvilket havde været ønsker siden 1882. Ved lobbyarbejde lykkedes det i 1902 at få en tilskudslov for de private realskoler, ligesom der kom regler om en pensionskasse med statsligt tilskud. Og man fortsatte lobbyarbejdet for at få forhøjet tilskudsrammen.

I udgangspunktet var foreningen oprettet som en fælles forening for hele realskoleområdet. Foreningen påtog sig således at skulle repræsentere såvel skoleledere (skolebestyrere) som lærere, pigeskoler som drengeskoler, både private og kommunale realskoler - under samme hat. Det var ikke uden vanskeligheder og skulle komme til at præge foreningens fremtidige arbejde på godt og ondt. Ret hurtigt viste det sig, at foreningen rummede en række interne grupperinger med særlige – og i visse tilfælde – modstridende interesser. Allerede midt i 1890'erne førte utilfredshed med foreningens linje i forhold til statstilskud og pensionering til udmeldelser fra en række pigeskoler, idet de følte sig oversete. Der skulle gå 25 år, før pigeskolerne gennem oprettelsen af en særforening fik et egentligt talerør i Realskoleforeningen.

Almenskoleloven af 1903 var et andet stort emne, som fik tildelt megen spalteplass i *Den danske Realskole* og fyldte i foreningens arbejde – både op til og i perioden efter lovens gennemførelse. Debatten var livlig, men viste også en forening, der var splittet indadtil, og få måneder efter lovens vedtagelse blev siddende formand C.A. Lyngbye mere eller mindre tvunget til at gå af efter stærkt pres fra en gruppering i foreningen.⁵ På lærersiden følte man sig også underrepræsenteret. I 1902 resulterede det i opdeling af medlemmerne i en ledergruppe bestående af skolebestyrere (inklusive tilsynsmænd samt æresmedlemmer) og en lærergruppe. Hver gruppe valgte herefter to medlemmer ind i bestyrelsen. Det femte og sidste medlem valgtes af deltagerne ved foreningens årsmøde.⁶

I årene efter 1903 var spørgsmålet om statstilskud og en revision af tilskuddene fortsat højaktuelt i foreningen og skulle vedblive med at være det løbende. I takt med det stigende antal kommunale realskoler kom også spørgsmål om timereduktion og

---

4. Henrik Harnow: *Den danske Ingeniørs Historie*. Danske ingeniørers uddannelse, professionalisering og betydning for den danske moderniseringsproces. Utrykt ph.d.-afhandling, Københavns Universitet 1995 s. 18-19.

5. DdR 1903 s. 153-58.

6. DdR 1902 s. 114-20.

højere løn for ansatte i de kommunale skoler samt spørgsmål om overførsel af anciennitet på dagsordnen. Stigningen i antallet af kommunale realskoler afspejlede sig også internt i foreningen, hvor lærere og ledere fra denne sektor efterhånden tegnede sig for en større interessegruppe.

Grupperedningerne inden for foreningen kulminerede med rekonstruktionen af foreningen i 1921. Startskuddet hertil var oprettelsen af *De Private Provinsrealskole Lærerforening* i 1919. Allerede i 1906 havde de private realskoler i provinsen dannet *Den private Provinsrealskole* ledet af Kr. Hatt i Frederikssund, S. Madsen-Mygdal i Tarm og M.N. Slebsager i Vejen, men foreningen var ophørt i 1908. Man var utilfreds med ikke at være repræsenteret i bestyrelsen, og formålet med den nye særforening var derfor at sikre, ”at alle Stemmer inden for Realskolen kan høres rettidigt paa rette Sted”.⁷ Årsmødet 1919 blev præget af et skarpt opgør mellem formanden, C. Christensen-Dalsgaard, og skolebestyrer Kr. Hatt, om revision af tilskudsloven og den dermed forbundne lønsag. Også lærerrepræsentanten Hans I. Hansen angreb formanden og stillede forslag om en ”næse” til ham, et forslag som dog faldt ved den følgende afstemning. En udløber af årsmødet blev stiftelsen af *De private Provinrealskole Lærerforening* med Hans I. Hansen i spidsen og med eget medlemsblad, *Realskolen* 1919-21.⁸ Senere på året kom Realskoleforeningens Bestyrerudvalg til, og i 1920 nedsatte de kommunale realskoler et udvalg til varetagelse af deres særlige interesser.

Realskoleforeningen havde fået svært ved at skulle rumme de mangeartede interesser og tilgodese alle behov. Foreningen måtte derfor rekonstrueres, hvilket skete på årsmødet i 1921, hvor der blev vedtaget nye vedtæger til ”Foreningens Genrejsning”, som formanden, H.P. Neisig, udtrykte det i årsberetningen. Foreningen var herefter en paraplyorganisation for fem særforeninger: 1) Den private Realskoles Bestyrerforening, 2) Den private Realskoles Lærerforening, 3) Den kommunale Realskoles Overlærer- og Lærerforening, 4) Pigeskolegruppen og 5) Den neutrale gruppe, der bestod af medlemmer, som ikke delte nogle af særforeningernes interesser. Særforeningerne var repræsenteret med et medlem hver i hovedforeningens styrelse, bortset fra den kommunale særforening, som havde to medlemmer i bestyrelsen; den neutrale gruppe

---

7. DdR 1906 s. 197-200, s. 163.

8. DdR 1919 s. 136-39, 195-98.

havde ikke en selvskrevet repræsentant. Tre styrelsesmedlemmer valgtes herudover ved direkte valg af alle foreningens medlemmer.⁹

3. Mellem kommunal og privat

Hvor økonomiske spørgsmål havde domineret Realskoleforeningens årsmøder frem til begyndelsen af 1920'erne, blev det mere undervisningsmæssige, faglige og uddannelsespolitiske spørgsmål, som var genstand for drøftelse og debat. I perioden fra slutningen af 1920'erne og frem til vedtagelsen af skoleloven i 1958 inddrages realskolen ofte i den stående skolepolitiske debat om skolens indhold generelt og kan som Erik Nørr beskriver ovenfor, betegnes som en skoleform klemmt mellem to stormagter: folkeskolen på den ene side og gymnasiet på den anden.

En anden tendens forstærkedes desuden i denne periode. Allerede i 1923 oversteg antallet af den kommunale lærerforenings medlemmer (346) antallet i den private lærerforening (316). Ti år senere havde antallet af offentlige realskoler også overhalet de private – hvad der dog fortrinsvis skyldtes det store antal offentlige mellem- og realskoler i hovedstaden. Tendensen var tydelig over de følgende årtier, og foreningens diskussioner og debatter kom i stigende grad til at dreje sig om problemstillinger m.m. i relation til de kommunale skoler samt forholdet mellem de kommunale og private skoler.

Stigningen i antallet af kommunale mellem- og realskoler fik også de kommunale repræsentanter til at kræve mere indflydelse. I 1929 og 1933 stillede den kommunale lærergruppe forslag om, at foreningen skulle have to afdelinger, Den private Realskoleforening og Den kommunale Realskoleforening, med hver tre hovedbestyrelsesmedlemmer samt to af årsmødet valgte medlemmer, men forslagene kom ikke igennem. Formanden for Bestyrerforeningen, P.A. Dissing, afviste i 1933, at bestyrelsesposterne skulle fordeles efter medlemsantal: ”Interesserne, der skal varetages, kan ikke maales ved Medlemmernes Antal”, og at bestyrelsesmedlemmerne var grupperepræsentanter, ikke medlemsrepræsentanter. Ligeledes afviste han forslaget om årsmødevalgte bestyrelsesmedlemmer: ”Aarsmødet Deltagere er ikke de rette til at vælge.”¹⁰ Uden tvivl har Bestyrerforeningen frygtet at miste magten til den kommunale

---

9. DdR 1921 s. 187-89, 195-202.

10. DdR 1929 s. 358-62 og 1933 s. 451-52, 523-27

realskole, hvis der skulle stemmes efter antal medlemmer. Året efter nåede man frem til et kompromis, hvorefter foreningen opdeltes i to afdelinger, en kommunal og en privat, med fire bestyrelsesmedlemmer til de kommunale og fem til de private realskoler. Endvidere skulle formandsposten gå på skift hvert andet år mellem de kommunale og de private repræsentanter. Så langt ville de private realskoler strække sig, og i den kommunale forening ville man ikke sprænge foreningen på dette spørgsmål.¹¹

I 1948 besluttedes det at opløse Pigeskolegruppen, som kun havde meget få medlemmer (41), og efter en afstemning blandt gruppens medlemmer ophørte særforeningen 31. juli 1949.¹²

Endnu i 1950'erne kunne bølgerne gå højt på årsmøderne. På årsmødet i 1952 med 450 deltagere kom det således til et skænderi mellem formanden, skolebestyrer W. Stenberdt, og lærernes formand, Olaf Christensen. Stenberdt angreb voldsomt Christensen for at have misinformeret medlemmerne i en sag om overenskomsten for lærerne, Christensen "har lagt gift for mig med en artikel i D.d.R., hvori han drager min loyalitet i tvivl." Stenberdt ønskede derfor ikke længere at bestride hvervet som formand - og Christensen nedlagde sit mandat i hovedbestyrelsen. Det hele blev refereret i *Den danske Realskole* under overskriften "Et bevæget årsmøde. Opgør på et af de største møder i D. R.s historie."¹³

4. Realskolen under afvikling

Realskoleforeningen var fortsat aktiv i den uddannelsespolitiske debat, når det gjaldt realskolen, dens form, indhold og forbindelse til andre skoleformer. Det gjaldt både i begyndelsen af 1930'erne med Byskov-kommissionens betænkning og med kampen om mellemskolen fra slutningen af 1940'erne, en kamp som foreningen tabte, da undervisningsminister Jørgen Jørgensen og DLF gik sammen om et forslag udenom GL og Realskoleforeningen (se kapitel 6). Her lykkedes det altså ikke at vinde gehør for realskolens synspunkter hos beslutningstagerne, og foreningens formand, W. Stenberdt, måtte på årsmødet i 1958 erkende, at "Loven er vedtaget i den form, den har. D. R. har ikke ønsket den således, men lov er lov, og lov skal holdes."

---

11. DdR 1934 s. 384-87, 438.

12. DdR 1949 s. 312.

13. DdR 1952 s. 473-78.

1960'erne og 1970'erne blev præget af, at Realskoleforeningens særforeninger blev opløst eller blev en del af andre organisationer på uddannelsesområdet. I 1966 dannede Bestyrerforeningen Frie Folkeskolers Fællesråd (FFF) sammen med Dansk Friskoleforening, Foreningen af Friskoleledere i Storkøbenhavn og Købstæderne samt Foreningen af Katolske Skoler i Danmark. I 1970 blev den kommunale lærerforening medlem af FFF. Hos Den Kommunale Realskoleforening var medlemstallet vigende i løbet af 1960'erne og i begyndelsen af 1970'erne, og særforeningens bestyrelse syntes derfor ikke, at man med så få medlemmer skulle optage halvdelen af hovedbestyrelsespladserne. Dertil kom, at bestyrelsen ikke længere havde selvstændige opgaver, hvorfor det var dyrt at køre videre som selvstændig forening. Foreningen blev derfor omdannet til Den Kommunale Fraktion og indlemmet i Realskoleforeningen.¹⁴

Hvad angik Den private Realskoles Lærerforening, var der fra 1970 forhandling med DLF - ikke om optagelse, men om en tilslutningsordning. Men fra DLF's side blev det meldt ud, at man kunne blive optaget som fraktion i DLF, og at underviserforbund ikke mere var aktuelt.¹⁵ Som følge af beslutningen om oprettelse af Lærernes Centralorganisation som samlet organisation for lærerforeninger trådte lærerforeningen ud af Realskoleforeningen i 1974 og dannede Frie Grundskolers Lærerforening (FGL).¹⁶

Ved årsmødet i 1975 bestod Realskoleforeningen kun af Bestyrerforeningen, Den Kommunale Fraktion og de direkte medlemmer. Bent H. Pedersen, formand for Realskoleforeningen, bød derfor velkommen til det sidste årsmøde i Danmarks Realskoleforenings regi og fremlagde den sidste årsberetning. Årsmødet besluttede at nedlægge foreningen fra 1. januar 1976, hvorefter Bestyrerforeningen overtog navnet Danmarks Realskoleforening. Bestyrerforeningens navneskifte skulle bl.a. markere, at foreningen var en skoleforening og ikke – som lærerforeningen – en fagforening.¹⁷

5. Privatskolernes forening

Med folkeskoleloven af 1975 forsvandt realeksamen som selvstændig eksamen fra 1978. I forbindelse med det lovforberedende arbejde havde Realskoleforeningen rettet

---

14. DdR 1972 s. 931-32.

15. DdR 1972 s. 1064-65.

16. Tidens Skole 1975 s. 593.

17. TS 1975 s. 579-85. Niels Laursen: Fragmenter af FGL's historie. Utrykt manuskript 1998.

henvendelse til Folketingets undervisningsudvalg for at gøre sin indflydelse gældende. Man tilsluttede sig en mere fleksibel skolestruktur med reelle muligheder for både elev- og undervisningsdifferentiering, men understregede, ”at det faglige niveau må fastholdes, således at et fag, der efter 10. skoleår afsluttes på højeste niveau, mindst ligger på højde med det nuværende realeksamensniveau.” Man ønskede altså de afsluttende prøver fastholdt, således at man stadig havde en ”vare” at tilbyde (se kapitel 7 om perioden 1958-2008). 1975-loven blev ikke helt, som Realskoleforeningen havde ønsket det. Loven indførte enhedsskolen, og som Bent H. Pedersen sagde på årsmødet i 1975: ”det kan ikke være nogen hemmelighed, at det ikke netop var efter vort ønske.” Men nu var loven vedtaget, og det tjente derfor ikke noget formål at gå ind i en dybere diskussion af resultatet.¹⁸

Af andre emner, der optog foreningen i slutningen af 1970’erne og i 1980’erne, kan nævnes arbejdet med en ny friskolelov, som blev vedtaget i 1977, og som i al væsentlighed opfyldte foreningens ønsker.¹⁹ Et andet forhold, som optog foreningen, var omlægning af tilskudssystemet, som resulterede i tilskudsloven af 1987.²⁰ I 1980’erne og i begyndelsen af 1990’erne var et af de tilbagevendende temaer på årsmøderne reduktionen i statsstøtten som følge af besparelser i de offentlige finanser. Besparelserne bekymrede skolerne meget, for deres eneste udvej for at få balance på budgettet var at hæve skolepengene. Men det kunne man kun gøre til en vis grænse, hvis man fortsat ville være skole for alle. Man kunne risikere at ende med en skole for de børn, hvis forældre havde råd til at betale mere, og dermed ville en forhøjelse af skolepenge kunne give social slagside.²¹ Med vedtagelsen af tilskudsloven af 1991 blev de økonomiske forhold for skolerne bedre, og i foreningen kom i de følgende år der mere fokus på undervisningsmæssige, pædagogiske og faglige forhold.

I 1985, 1992 og 1994 stillede bestyrelsen for N. Kochs Skole forslag om at omdanne Realskoleforeningen til en ren skoleforening, hvis hovedinteresse skulle være at arbejde for forældrenes ret til et frit skolevalg. Bestyrelsen mente, at det ville foreningen bedre kunne gøre, hvis den var en forening af forældre styrede skoler, hvor forældrene havde

---

18. TS 1975 s. 580-81.

19. TS 1976, nr. 14, s. 17, og 1977, nr. 14, s. 9-10.

20. TS 1982 s. 437-38, 1984, nr. 17, s. 5, 1985, nr. 18, s. 5-6, 1986, nr. 17, s. 8-9, 1988, nr. 17, s. 16-17, 1989, nr. 17-18, s. 10.

21. TS 1980 s. 605, 1981 s. 373-74, 1982 s. 431-32, 1983, nr. 17, s. 7, 1984, nr. 17, s. 4, 1985, nr. 18, s. 4-5, 1986, nr. 17, s. 22, 1989, nr. 17-18, s. 6, , 1990, nr. 17, s. 4-6, 1991, nr. 17, s. 6

den afgørende indflydelse. Forslaget blev ikke til noget, i 1985 især på grund af modstand fra de katolske og de privatejede skoler.²²

Bestyrelsen forsøgte i begyndelsen af 1990'erne at ændre foreningens navn til Danmarks Privatskoleforening for at give foreningen et mere nutidigt navn, men mødte modstand fra medlemmerne. Først i 1998 lykkedes det at få navneforandring til Privatskolerne – Forening af Frie grundskoler og i 1999-2000 til Danmarks Privatskoleforening.²³

Privatskoleforeningens formål i dag er at arbejde for en styrkelse af det faglige niveau i grundskolen og for afholdelse af prøver ved afslutningen af elevernes grundskoleforløb. Desuden arbejder foreningen for ”skolernes frihed til selvstændigt at tilrettelægge undervisningens indhold og friheden til at disponere individuelt over statens tilskudsmidler, således at skolen og undervisningen blev målt på de opnåede resultater i stedet for statslig detailregulering.” Foreningens medlemmer udgøres af 125 skoler med i alt 44.000 elever.²⁴

---

22. TS 1985, nr. 15-16, s. 22, nr. 18, s. 8, 1992, nr. 17, s. 20-21, 1994, nr. 16, s. 12-13.

23. TS 1992, nr. 17, s. 18-19, 1993, nr. 17, s. 22-23, 1994, nr. 16, s. 6-7. **NOP 1999, nr. 7, s. ?.**

24. Danmarks Privatskoleforenings hjemmeside www.privatskoleforeningen.dk (set 21. juli 2009).